MOLLÂ CÂMÎ'NİN BİRİNCİ DİVANININ MUKADDİMESİNİN TÜRKÇE TERCÜMESİ: REVNAKÜ'Ş-ŞUÂRÂ

Yrd. Doç.Dr. Mücahit KAÇAR
(Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi)

Bir şeyi inceliklerini kavrayarak bilmek, sezerek vakıf olmak, uyumlu ölçülü ahenkli söz söylemek manalarında mastar ve seziş, hissediş, sezgiye dayanan bilgi; duygu ve heyecandan kaynaklanan uyumlu, ölçülü ve ahenkli söz manasında isim olarak tarif edilen[1] şiirin kökeni hakkında bazı yeni görüşler ileri sürülse de "sezmek" ve 'sezmek ile bilmek' manasını taşıyan شعر kökünden türediği şeklindeki yaygın kanaat geçerliliğini korumaktadır. [2] Arap dilciler tarafından شعر fiilinin ism-i fâili olarak kabul edilen şâirin de "sezen, sezerek farkına varan" anlamlarına geldiği görülmektedir.

İslâmiyetin açıktan tebliğ edilmeye başlanmasıyla birlikte Kureyş kabilesi de Hz. Muhammed ve Kur'ân-ı Kerim hakkında birtakım iftiralarda bulunmaya başlamışlardı. Bu iftiraların en çok dillendirileni, Kur'ân'ın bir şiir ve Hz. Muhammed'in de şâir olduğuydu. Bu yüzden Yüce Allah da zaman zaman konuyla ilgili ayetler göndererek onların iddialarına cevap vermiş ve böylece şiir ve şâirler Kur'ân-ı Kerîm'in konuları arasına girmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in de şiir ve şâir hakkında bazı hadisleri bulunmaktadır.

İslam tarihinde, şiir ve şâirle ilgili ayet ve hadislerde yer alan ifadelerin nasıl algılanması gerektiği konusunda tartışmalar yaşanmıştır. İslâmın şiire bakışının olumsuz olduğunu ve şiirle uğraşmanın zararlı olacağını söyleyenlerin aksine ayet ve hadislerdeki ifadelerin başka bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek şiirin aslında iyi ve faziletli bir uğraş olup İslâm'a da

---

[1]İsmail Durmuş, "Şiir", **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları, c.39, İstanbul, 2010, s.144-154

[2]Nihat M.Çetin "Şiir" **İslam Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, c.11, İstanbul,1970, s.530

uygun olduğunu söyleyenler daha çok kabul görmüşlerdir. Arap, Fars ve Türk şâir ve âlimlerin birçoğu eserlerinde şiirin faziletlerine dair bahisler açarak bu konuda izahlar yapmışlardır. Şiirin İslâm'a uygunluğunu ve faziletini savunanlardan birisi de İslâm dünyasında büyük itibâr sahibi olan Mollâ Câmî'dir. Birinci divanının mukaddime kısmında bu konu hakkındaki görüşlerini belirten Mollâ Câmî'nin ifadeleri 17. Yüzyılda Ali Revnakî isimli bir kadı tarafından Türkçe bir risalede tercüme edilmiştir. Çalışmamızda esas olarak Revnakü'ş-Şuarâ isimli eserin geniş tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Fakat öncesinde şiir ve şâirle ilgili ayet ve hadislere işaret edilerek bunların konuyu ele alanlar tarafından nasıl yorumlandıkları belirtilecektir. Daha sonra Molla Câmî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilerek Revnakü'ş-Şuarâ'nın muhtevası ve Molla Câmî'nin şiir ve şâir hakkındaki görüşleri özetlenecektir.

Kur'ân-ı Kerim'de Şiir ve Şâir

Kur'ân-ı Kerim'de şiir ve şâire dair ayetlerin sayısına ve içeriğine bakıldığında dört ayette "şâir" kelimesi, bir ayette "şiir" ve bir ayette de şâir kelimesinin çoğul şekli olan "şuarâ"nın kullanıldığı görülür. "şâir" ve "şiir" kelimelerinin kullanıldığı ayetlerde, ya Hazret-i Peygamber hakkında müşriklerin "şâirdir" dediklerine işaret edildiği veya Resulullâh'ın şâir olmaktan tenzih edildiği görülür. Ayetlerde, direkt olarak şiire temas edilmemekte sadece müşriklerin iddiaları belirtilerek Hz. Peygamber'in şâir ve Kur'ân-ı Kerim'in de şiir olmadığı vurgulanmaktadır. Aşağıda bu ayetlerin metinleri, Türkçe mealleri ve farklı kaynaklardan alınmış kısa tefsirleri verilmiştir:

بَلْ قَالُواْ أَضْغَاثُ أَحْلاَمٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الأَوَّلُونَ

Onlar, "Hayır, bunlar karma karışık yalancı düşlerdir. Hayır, onu kendisi uydurdu; hayır, o bir şâirdir. Eğer böyle değilse, önceki peygamberlerin (mucizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin" dediler. (Enbiya: 5)

وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ

"Biz, deli bir şâir için ilâhlarımızı mı terk edeceğiz?" diyorlardı. *(Saffat: 36)*

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ

O, bir şâirin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! *(Hakka: 41)*

Birinci ayette Allah, onların bazı batıl sözlerini hikâye etmektedir. Yani onlar Resulullâh hakkında "bu ancak sizin gibi bir beşerdir" demekle ve onun eliyle zahir olan Kuran mucizesine de "o gerçekten bir sihirdir" demekle yetinmediler. Fakat "bu karışık saçma rüyalardır" dediler ve bununla da yetinmeyip "hayır bunun aslı ve aslının şüphesi bile olmaksızın, sırf kendisi uydurmuştur" dediler; sonra da "hayır, o bir şâirdir, ve onun getirdiği de şiirdir; dinleyenlere hakikati olmayan manalar hayal ettirmektedir" dediler. İşte hüccetler karşısında mağlup olup şaşkın kalan batılcıların hali budur; onlar batıl ile en batıl arasında fasit ile en fasit arasında bocalayıp dururlar.[3] İbn-i Cüzeyy şöyle der: Yüce Allah onların birçok sözünü nakletti ki çelişki içerisinde bulundukları sözlerinin batıl olduğu ve herhangi bir görüş üzerinde karar kılmayıp şaşkın bir durumda bulundukları ortaya çıksın.[4] Saffat Suresi 36. ayette müşriklerin "Biz, hiçbir mecnun (deli) şâir için ilâhlarımızı bırakır mıyız?" demelerinde de bir çelişki olduğuna işaret eden Ebu Hayyan şöyle der: "Mecnûn bir şâir" diyerek, ifadelerini karışık bir hâle getirdiler. Çünkü şâir enteresan manaları nazım hâline getirebilecek ve onları güzel lafız kalıplarına sokabilecek anlayış ve mahârete sahip kimsedir. Halbuki mecnûn bunu yapamaz. Öyleyse onların bu sözü saçmalık ve uydurmadır"[5]

Hazret-i Peygambere vahiy gelmesinden sonra müşrikler O'nu şâirlikle itham etmişlerdir. Dolayısıyla Allahu Teala da söz konusu ayetlerde O'nu, şâir olmaktan tenzih etmektedir. Bunun sebebi Arapların şâirler hakkında sahip oldukları bazı inançlardır. Bu konuda Abdülkadir el-Kıt şöyle demektedir: "Bilindiği gibi Araplar şâirlerin akılları hakkında türlü türlü düşünceler beslemişledir. Bazen onları cinlerin çarptığına veya söyledikleri şiirleri şeytanların onlara telkin ettiğine inanmışlardır… yine cahiliye zamanında birçok şâirin ahlaksızlıkta çok ileri gittikleri; içki, kumar ve diğer maddî eğlencelere daldıkları, şiiri kötülüğü körükleyen bir vasıta olarak kullandıkları bilinmektedir… Ayrıca şiiri geçim vasıtası yapma ve kabile reislerine dil dökerek bağışlar alma adeti de çok yaygın olmuştur."[6]

Ayrıca Cahiliye döneminde, şâirlerin cin ve şeytanla diyaloglarının bulunduğuna inanılırdı. O dönemdeki Araplar, özellikle meşhur olan her şâirle

---

[3] Ebussuud Efendi; **İrşad-ı Akl-ı Selim İla Mezaya-yı Kitabi'l-Kerim** (çev. Ali Akın), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007, C. 9, s. 4015

[4] Muhammed Ali Es-Sabunî, **Safvetü't-Tefâsir** (terc. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz), C.4, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 62.

[5] Muhammed Ali Es-Sabunî, **a.g.e.**, C.5, s. 228.

[6] İbrahim Sarmış, "İslâm'ın Şiire Bakışı", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1990, S.3, s.142.

beraber bir cin veya şeytanın bulunduğuna, şâirin onun dilinden şiir söylediğine inanıyorlardı. Hattâ şâirlerin cin ve perilerle evlendiğini kabul edenler de vardı.[7] Dahası şâirler de şiir yeteneklerini cinlerden aldıkları şeklindeki kanaati kuvvetlendiren ifadeler kullanırlardı. Meselâ El-Hatay cinlerden bir arkadaşı bulunduğunu; el-Ferazdak gerektiği zaman cini ile görüştüğünü, Kusayyir şiire bir cinin yardımı ile başladığını söylüyordu. Bu inanç hem ilham kaynağını insanüstü sihirli bir âleme bağlayarak şâirde doğaüstü güçler bulunduğu zannını güçlendiriyor, hem de bunun sonucu olarak şiirlerinin etki gücünü artırıyor, şâire kâhinlik niteliği kazandırıyordu.[8]

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ

Yoksa onlar, "O bir şâirdir; onun, zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz" mu diyorlar? *(Tur: 30)*

Ayette "reybu'l-menûn" tabiri geçmekte ve bununla da zamanın acı, musibet, felaket ve hadiseleri kastedilmektedir. Mekkeli müşrikler bunu söylemekle, Peygamberden önceki şâirler zaman içerisinde yok olup gittikleri gibi, onun da zamanın musibetlerine karşı yenik düşerek yok olup gideceğini kast etmişlerdir.[9]

İbn-i Abbas'tan rivayet edildiğine göre Kureyşliler Hz. Peygamber'in durumunu görüşmek üzere Darün-Nedve'de toplandıklarında içlerinden birisi: "Onu bağlayıp hapsedin, sonra ondan önceki şâirlerden Züheyr, Nâbiğa ve emsalinin helak olması gibi o da helak olup ölünceye kadar onu gözetleyin, zira o da onlardan birisi gibidir" demişti. Bunun üzerine Allah Tealâ onların sözlerini hikâye eden bu ayet-i kerimeyi indirdi.[10]

"Zamanın felaketlerine çarpılmasını gözetliyoruz" ifadesinin "o bir şâir" ifadesindeki şâir ile alakası konusunda F. Razî şu iki yorumu yapar: Araplar şâirlere eziyet etmekten, onlar hakkında ileri geri konuşmaktan sakınıyorlar; bu hususta dillerini tutuyorlardı. Çünkü şiir, onlarca ezberlenir ve tedvin edilirdi (toplanırdı) ve onlar "biz şimdilik onunla çekişemeyiz. Çünkü O'nun, şiirin kuvvetiyle bize galip gelmesinden korkuyoruz. Bizim yolumuz,

---

[7] Nurettin Turgay; "İslam Kültüründe Şiir", **Diyanet İlmî Dergi**, 2004, C.40, S.1, s. 116.

[8] Nasuhi Ünal Karaarslan, "Şâir", **DİA,** Diyanet Vakfı Yayınları, c.38 İstanbul 2010 s.298-301

[9] Nurettin Turgay; **a.g.m.**, s.123

[10] İbn-i Kesir; **Hadislerle Kuran-ı Kerim Tefsiri** (çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993, C.13, s.7517.

sabretmek ve onun ölümünü beklemektir" demek istemişlerdir. Hz. Peygamber, "Hak Allah'ın dinidir. Getirdiğim şeriat sonsuza kadar sürüp gidecektir. Kitabım kıyamete kadar okunacak" diyordu. Bunun üzerine onlar "hiç de böyle değil, O bir şâirdir. O'nun ilahlarımız hakkında söylediği şeyler, bir şiirdir. Onun yardımcısı ve destekçisi yoktur. İlahlarımızdan ona, bela ve helak ulaşacaktır. Dolayısıyla onun için bunu bekleyelim" diyorlardı.[11]

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ

Biz, o Peygamber'e şiir öğretmedik. Bu, ona yaraşmaz da. O(na verdiğimiz) ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır. *(Yasin: 65)*

Bu ayetin ilk iki kısmı farklı şekillerde yorumlanmıştır: "Biz O'na şiir öğretmedik" cümlesi Hz. Muhammed'in Allah tarafından öğretildiğine, dolayısıyla da Resulullâh'ın, Allah'ın dilediği şeyleri öğrendiğine, dilemediklerini de öğrenmediğine bir işarettir.[12]

"Yani biz peygambere Kur'ân öğretmekle şiir öğretmedik. Üstelik Kur'ân da zaten şiir değildir. Zira şiir, külfetle uydurulan, süslü ve sanatlı sözlerden vezin ve kafiyeli olarak, hayal ve boş evham üzere kurulan kelamdır."[13] Hatta şiir hakkında "O'nun en tatlısı en yalan olanıdır" denilmiştir.[14]

"Kur'ân'ın ne lafzen ne de manen şiir olmadığı açıktır. Bir kerre Kur'ân'ın nazmında şiir nazmının vezn ü kafiyesi yoktur. Mana bakımından ise şiir; hakikat olup olmadığı aranmaksızın hoşlandırmak veya tiksindirmek, coşturmak veya küstürmek gibi hisleri gıcıklayan muhayyel kuruntulara, vehmî kıyaslara, hissiyat oyunlarına raci'dir. Kur'ân ise, Hakk'ın Sırât-ı Müstakim'ine irşâd eden hikem ve ahkâm ile irfân nuru, ikan rehberi bir yadigar-ı ilâhîdir. Fakat kafirlerin birçokları onun bir şiir gibi mülahaza etmek ve ettirmekle ısrar ettikleri ve bu suretle Peygamberi bir şâir gibi tanıttırmak istedikleri cihetle buyuruyor: biz ona şiir öğretmedik!"[15]

---

[11] Fahreddin Er-Razî; **Tefsir-i Kebîr: Mefatihu'l-Gayb** (çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru), Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, C.20, s.436.
[12] Fahreddin Er-Razî; **a.g.e**., C.18, s. 549.
[13] Ebussuud Efendi; **a.g.e**., C. 11, s.4991
[14] Muhammed Ali Es-Sabunî, **a.g.e**., C.5, s. 210.
[15] Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Yenda Yayınları, C. 6, İstanbul, 2001, s. 435.

وَمَا يَنبَغِى لَهُ[16] için bazıları "bu, O'nun için mümkün değildir!" manasındadır derken, diğer bazılarına göre "bu, O'nun için kolay değildir" anlamındadır. Hatta şöyle ki "O bir beyti söylemeye kalkışsa, ondan, kafiyesi tutarsız şeyler duyulur" manasındadır demişlerdir. Ayetin zahiri manası "şiir ona yakışmaz ve ona uygun değildir" şeklindedir. Bu böyledir, çünkü şâir, şiirin vezninin veya kafiyesinin, sıhhate kavuşacağı lafızları seçer. Böylece de işte bu lafızlardan ötürü, manalar hayal etmeye ihtiyaç hisseder. Bu izaha göre diyoruz ki: şiir öncelikle vezni göz önünde bulundurularak yazılan vezinli sözdür. Ama manayı ön plana alan kimseden de bazen ölçülü ve kafiyeli sözler çıkar. Dolayısıyla bu kimse, böylece şâir olmaz. İşte bu izahla "Hz. Peygamber de bir-iki beyit şiir söylemiştir" diyenlerin sözleri cevaplanmış olur.[17]

"Şiir söylemek, peygamberimize yaraşmadığı gibi söylemeye çalışsa da başaramazdı. Yani hücceti daha sabit ve hakkında şüpheler de daha çürük olması için biz Resulullâh'ı yazı yazmayı öğrenemeyen ümmî bir insan kıldığımız gibi, şiir söylemeye çalışsa da onu başaramayacak fıtratta yarattık. Peygamber Efendimizden nakledilen ve şiir olup olmadığı tartışılan: "Ben peygamberim, yalan yoktur; ben Abdülmuttalibin oğluyum" ve "sen ancak kanamış bir parmaksın, ve bu Allah yolunda olmuştur" sözleri için Ebussud Efendi "Bu iki kelam, şiir şeklinde düzenlenmesine kasıt ve azim olmaksızın, tesadüfen böyle varit olmuştur. Diğer bir görüşe göre ise "bu ona yaraşmazdı" cümlesindeki zamir, Kur'ân'a racidir. Yani Kur'ân'ın şiir olması yaraşmazdı"[18] demektedir. Hz. Peygamber'in vezniyle bir beyti ezberlemediği, eğer bir şiirden mısra okuyacak olursa bunu tamamlayamadığı veya zihaf yaptığı varit olmuştur. Ebu Zür'a er-Razi Şabî'den nakleder ki: Abdülmuttalib oğullarından ister erkek ister kadın olsun her doğan şiir söylerdi. Yalnızca Resulullâh müstesna.[19]

وَالشُّعَرَاء يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِى كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيراً

وَانتَصَرُوا مِن بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَىَّ مُنقَلَبٍ يَنقَلِبُونَ

---

[16] Bu ona yaraşmaz da!
[17] Fahreddin Er-Razî; **a.g.e.,** C.18, s. 549.
[18] Ebussuud Efendi; **a.g.e**., C. 11, s.4991.
[19] İbn-i Kesir; **a.g.e**., C.12, s. 6766.

Şâirler(e gelince), onlara da sapıklar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak iman edip iyi ameller işleyenler, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesna; haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akibete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir. (Şuarâ: 224-227)

Kureyş, Kur'ân için şiir ve Hz. Peygamber için de şâir diyordu. Kur'ân onlara bu ayetlerle metodunun ve Hz. Muhammed'in yolunun şiir ve şâirlerden tamamen farklı olduğunu tekit etmektedir. Ayetlerden Kur'ân'ın şiire ve sanata düşman olduğuna dair bir anlam çıkarılamaz. Burada tenkitler, sadece şiirin ve genel olarak sanatın izlediği metoda bakmaktadır.[20]

Ayette esas olarak üç meseleden bahsedilmektedir:

Şâirler(e gelince), onlara da sapıklar uyar.

Ayette kâfirlerin, Kur'ân-ı azim hakkında onun şiir kabilinden olduğu ve Resulullâh'ın da şâirlerden biri olduğu şeklindeki söylemleri, şâirlerin hallerinin Peygamberimizin haline zıt olduğu beyan edilerek çürütülmektedir. Yani şâirlere tabi olanlar, onlarla arkadaşlık edenler, onların yolundan gidenler ve onların arasına katılanlar azgınlar, yollarından sapan ve ne yapacaklarını bilmeyen şaşkınlar, sözlerinde ve hallerinde tutarlı olmayan kimselerdir. Onlar Hak yolunu bulup onda sebat eden reşit insanlar değildir. Bir görüşe göre şâirlere uyan ğavîler, rivayetçilerdir. Bir diğer görüşe göre şeytanlardır. Bir diğer görüşe göre Kureyşin şu şâirleridir: Abdullah b. Elzebari, Hübeyr b. Ebi Vehb el-Mahzimî, Müsafi b. Abdülmenaf, Ebu Azze el-Gümehi ve Sakıf kabilesinden meye b. Ebi's-Salt. Bu şâirler "Muhammed'in okuduklarını biz de söyleyebiliriz" demişlerdi.[21]

Ali ibn Ebu Talha'nın İbn-i Abbas'tan rivayetine göre, burada azgınlardan (sapıklardan) maksat kâfirlerdir ki onlara insan ve cinlerin sapıkları tabi olur. Başka bir rivayette de İkrime der ki: iki şâir karşılıklı birbirini hicvediyorlardı. İnsanlardan bir grup birisini, diğer bir grup da ötekini destekliyordu. Bunun üzerine Allah Teala "şâirlere gelince, onlara da azgınlar uyar" ayetini indirdi.[22]

Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?

---

[20] İbrahim Sarmış, **a.g.m.**, s.145.
[21] Ebussuud Efendi; **a.g.e.**, C. 10, s.4498.
[22] İbn-i Kesir; **a.g.e**., C.11, s.6115.

İbn-i Abbastan rivayetle Ali b. Ebu Talha şöyle der: Onlar her boş söze dalarlar. Yine İbn-i Abbas'tan rivayetle, Dahhak da "sözün her çeşidine dalarlar" demiştir. Hasan el-Basri ise şöyle der: Allah'a yemin olsun ki, onların şaşkın şaşkın dolaştıkları vadileri gördük. Bir keresinde filancaya sövmede, başka bir keresinde filancayı övmede. Katade der ki: Şâir bir kavmi batılla över, diğer bir kavmi batılla kötüler.[23] Razî'ye göre bu sözle onların takip ettikleri çeşitli yollar kastedilmiştir. Bu tıpkı "ben bir vadide, sen bir vadide" demek gibidir. Çünkü o şâirler, bazen bir şeyi zemmettikten sonra methedebilirler veya aksini yapabilirler. Yine onlar bir şeyi küçümseyip değersiz olduğunu söyledikten sonra aynı şeyi yüceltip saygı da duyabiliyorlar veya aksini yapabiliyorlar. Bu ise onları şiirleri ile hak ve doğruluğu elde etme peşinde olmadıklarını gösterir. Hz. Muhammed'in durumu ise, bunun tam aksinedir. Çünkü işin başından sonuna kadar, hep aynı çizgide yani Allah'a çağırma, ahirete teşvik etme ve dünyaya yönelmemeye davet etme çizgisinde devam etmiştir.[24]

Ebussuud Efendi'ye göre bu vadiler dedikodu, hayal ve dalalet vadisidir. Şâirler her kıyl ü kal vadisinde, her vehim ve hayal geçidinde, her azgınlık ve dalalet yolunda yüzleri şaşkın şaşkın dolaşırlar. Muayyen bir yol tutmazlar, aksine azgınlık ve sefahat çöllerinde şaşkın olarak dolanırlar. Kaygısızlık ve edepsizlik sahrasında kayıp olurlar. O şâirlerin dini, dokunulmaz namusları yıpratmak, temiz ve yüce nesepleri lekelemek, kadınlar hakkında haram olan şeyler söylemek, güzel kadınları övmek, yalan söyleyip yemin etmek, övgü ve hicivde ifrat ve tefrit arasında gidip gelmekten ibarettir.[25]

"Şiirde esas hüküm değil, sade nefsin hissiyatını, zevkini veya istikrahını gıcıklayacak duygular (esas)dır. Onun için şâirler eğri doğru, iyi veya kötü her mevzua dalar, her vadide otlar ve ifadede ne kadar hayret ve garama dalarsa, o kadar müessir olacağından her telden çalmak için iyi ve kötü her vadide mestane dolaşırlar."[26]

Ancak iman edip iyi ameller işleyenler, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesna

Ayette Allah'ı çokça ananlar ve şiirlerinin çoğu tevhit, Allah'ı övmek, O'nun itaatine teşvik etmek, hikmet, öğüt, dünyanın şatafatına ve nefsanî cazibesine aldanmayı men etmek konularına ilişkin olan Salih mümin şâirler

[23] İbn-i Kesir; **a.g.e**., C.11, s.6115.
[24] Fahreddin Er-Razî; **a.g.e**., C.17, s.390.
[25] Ebussuud Efendi; **a.g.e**., C. 10, s.4498.
[26] M. Hamdi Yazır, **a.g.e**., C. 6, s.143.

istisna edilmektedir. Bu Müslüman şâirler, zaman zaman hicviyeler söylüyorlarsa da onları hicvedenlere karşı kendilerini savunmak maksadıyla bunu yapmaktadırlar. Cenab-ı Hak daha sonra, Hz. Peygamber ile şâirler arasındaki farkı anlatmak için şâirlerin bu kötü özelliklerini sayınca, şu dört vasfı taşıyan şâirleri bunlardan istisna etmiştir:

- Îmân: bu "iman edenler müstesna" cümlesi ile anlatılmıştır.
- Amel-i salih: Bu da ayette "Salih amel işleyenler müstesna" cümlesi ile anlatılmıştır.
- Bunların şiirlerinin, tevhid, nübüvvet ve insanları hakka davet hususlarında olması: bu da, "Allah'ı çok zikrederler" cümlesi ile anlatılmıştır.
- Kendilerini hicvedenlere karşılık vermeleri durumu dışında hiç kimseyi hicvetmemeleri: Bu da "zulme uğradıktan sonra öçlerini alanlar böyle değildir" cümlesi ile anlatılmıştır.[27]

Bir görüşe göre, istisna edilen şâirlerden murat Abdullah b. Revaha, Hassan b. Sabit, Kâb b. Mâlik, Kâb b. Züheyr b. Ebi Selmâ adlarındaki şâirlerdir. Bu şâirler Resulullâhı savunuyor ve Kureyşin hicviyeci şâirlerine cevap veriyorlardı. Kâb b. Malik'ten rivayet edildiğine göre, Resulullâh kendisine şöyle demişti: "Sen de onları hicvet; ruhum kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki senin hicvin onlar için oktan daha etkilidir". Rivayetlere göre Resulullâh Hassan'a da şöyle derdi: "Sen de onlara karşı şiir söyle; Cebrail seninle beraberdir"[28]

Rivayete göre "şâirlere gelince onlara da azgınlar uyar" ayeti indiğinde Hassan bin Sabit, Abdullah bin Revaha, Kâb bin Mâlik ağlayarak Resulullâh'a geldiler ve "bu ayeti indirdiğinde şüphesiz Allahu Teâla bizim şâir olduğumuzu biliyordu" dediler. Allah Resulü "ancak iman edenler müstesna" kısmını okuyup "işte onlar sizlersiniz" buyurdu.[29]

Hadise Göre Şiir ve Şâir

Hz. Peygamberin şiir konusunda birçok hadisi mevcuttur. Hatta bu yüzden Kütüb-i Sitte'de örneğin Buhari'de, Müslim'de belli bir başlık altında "şiir" bölümü vardır. Hz. Muhammed'in şiir hakkında hem olumlu

---

[27] Fahreddin Er-Razî; **a.g.e**., C.17, s.390.
[28] Ebussuud Efendi; **a.g.e**., C. 10, s.4498.
[29] İbn-i Kesir; **a.g.e.**, C.11, s.6115.

hem de olumsuz yargılar içeren sözleri olmasına rağmen, ilk bakışta olumsuz gibi görülen hadislere bakılınca onların da aslında şiiri belli bir yönüyle kötülediği, aslında Hz. Peygamberin şiire karşı tavrının genel anlamda olumlu olduğu görülür.

Hz. Peygamberin şiiri kötüleyen ve ondan sakındıran sözleri çok az ve sayılıdır. Ama şiiri beğendiği, dinlediği, rivayetini istediği, okunmasını teşvik ettiği haberleri ise pek çoktur. Bazı şiirler hakkında eleştiri mahiyetinde şâirleri uyardığına dair hadisler de çokça görülür. "Kesin olarak bilin ki, şiir; kelam yani söz gibidir. İyisi iyi söz ve kötüsü de kötü sözdür" şeklindeki hadis, Hz. Peygamberin şiire karşı takındığı tavrı gösteren en güzel delildir.[30]

Peygamber Efendimizin şiire karşı olumsuz tavrı iki yerde müşahede edilmektedir: Birincisi, ırzları diline dolayan, kin ve düşmanlığı körükleyen ve soy üstünlüğünü vurgulayan; ikincisi ise kişiyi dininden, farzlarını yerine getirmekten, Allah'ı anmaktan alıkoyacak kadar meşgul eden şiirlerdir. Şiire karşı en olumsuz yargının bulunduğu rivayet şudur: "sizden birinin içine onu bozacak irin dolması, şiir dolmasından daha hayırlıdır."[31] Bu hadisi rivayet eden Ebu Hureyre'ye, Hz. Aişe itiraz etmiş ve hadisin tam metninin "birinizin karnının irin ve kanla dolması beni hicveden şiirle dolmasından onun için daha hayırlıdır" şeklinde olması gerektiğini söylemiştir.[32] Bunun dışında Hz. Peygamberin İmru'l-Kays gibi bazı şâirlerin feci akıbetinden haber vererek onların şiirlerini kötülediği hadisler de vardır. Ama bunlar bizzat şiirin kendisinden ziyade şiir söyleyen bu zatların kötü karakterleriyle ilgilidir.

Bunun dışında Hz. Peygamberin şiiri tasvip ve güzel şiir söyleyen şâirleri takdir ettiğine dair birçok rivayet mevcuttur. En çok bilinen rivayet "Şiirde hikmet vardır" şeklinde olup hadisin tam metni şöyledir: "Resulullâh'a bir bedevî geldi. (dikkat çekici bir üslupla) konuşmaya başladı. Efendimiz: Şurası muhakkak ki beyanda sihir vardır, şurası da muhakkak ki şiirde de hikmet vardır" buyurdu.[33] Hz. Peygamber şiirin güzel ve faydalı olanını övdüğü gibi, yanındaki Müslüman şâirleri de överek şiir söylemeye teşvik etmiş, hatta mescitte şiir okumalarına müsaade vermiştir. Nitekim rivâyetlere göre Hz. Peygamber Hassan b. Sabit'e mescitte bir minber yaptırmıştı. Has-

---

[30] Nurettin Turgay, **a.g.m**., s.125.
[31] İbrahim Canan, **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004. C. 7, s.
[32] İbrahim Sarmış, **a.g.m**., s.151.
[33] İbrahim Canan, **a.g.e**., s.293.

san da bunun üzerine çıkarak, Hz. Peygamber'e yöneltilen tenkitlere şiirlerle cevap veriyordu.[34]

Hanif dini üzere yaşayan ve Peygamber Efendimizi kıskandığı için ona tabi olmayan Ümeyye ibnu Ebi's-Salt'ın vahdaniyeti, ölüm ve ahireti işleyen şiirlerini seven ve okunmasını isteyen Hz. Peygamber, onun için "şiiri iman etti kalbi küfürde kaldı" demiştir.[35] Yine büyük Arap şâirlerinden Lebid'in şiiriyle ilgili olarak "Haberiniz olsun, bir şâirin söylediği en doğru söz Lebîd'in söylediği şu sözüdür: Allah'tan başka her şey batıldır"[36] buyurmuştur.

Resulullâh, sohbet ve talimin sıkıcı olmaması için zaman zaman İsrailiyata ait ibretli hadiselerin anlatılmasına ve şiirlerin okunmasına müsaade etmiştir. Hatta bir defasında Hz. Ebu Bekir böyle bir anda meclise girmiş ve hayretle "Kuran'la birlikte şiir de mi" demiştir. Ancak Peygamber Efendimiz "evet bir müddet bu, bir müddet öteki"[37] demiştir. Bu sözünün açıklaması Ebu Derdâ'nın rivayet ettiği şu hadisle daha iyi anlaşılır: Hak (şeylerin) talebinde daha şevkli daha gayretli olabilmek için kalbimi hak olmayan şeylerle (caiz olan eğlencelerle) dinlendiriyorum"[38]

Resulullâh'ın Hakk'a hizmet eden şiirlere karşı olmadığını, bu çeşit şiir söyleyen şâirleri takdir ve teşvik ettiğine dair rivayetler epeyce çoktur. Mesela Hassan b. Sabit'e "müşrikleri hicvet, zira Cebrail seninle beraberdir"[39] demiştir.

Hz. Peygamber'in kendisi de bazen bildiği şiirleri okurdu. Mesela Hz. Peygamberin şiirden bir şeyler terennüm edip etmediğini soranlara Hz. Aişe şu cevabı vermiştir: "Evet, İbn-i Revaha'nın şiirini terennüm eder ve şu mısraı okurdu: "kendisine azık vermediğin kimseler sana haber getirecek". Aslında bu mısraın bulunduğu şiir her ne kadar İbn-i Revaha'ya nispet edilse de Muallaka sahiplerinden Tarfe ibnu'l-Abd el-Bekri'ye aittir ve beytin tamamı şöyledir:

Günler sana gafili olduğun şeyler gösterecek
Kendisine azık vermediğin kimseler sana haberler getirecek[40]

---

[34] Nuretin Turgay, **a.g.m**., s.124.
[35] İbrahim Canan, **a.g.e**., s.299.
[36] İbrahim Canan, **a.g.e**., s.313.
[37] İbrahim Canan, **a.g.e**., s.301.
[38] İbrahim Canan, **a.g.e**., s.301.
[39] İbrahim Canan, **a.g.e**., s.307.
[40] İbrahim Canan, a.g.e., s.314.

Sahih hadis kitaplarında olmayan fakat şiir risalelerinde ve tezkirelerde yer alan bir hadiste de Resulullâh'ın çocuklara şiir öğretmeyi tavsiye ettiği anlatılır. Örneğin Nev'î Efendi Sinan Paşa'ya yazdığı bir mektubunda şiirin faziletlerini anlatırken "bu dahi varid olmuştur ki "علموا اولادكم..." Yani evladınıza şi'r öğredin ki zihni güşâde ve şecaat îrâs ider"[41] demektedir.

Divân edebiyatında, şiirin İslâm'a uygun olup olmaması konusunda genel olarak tezkirelerde açıklamalar bulunmaktadır. Örneğin Latifî, Tezkiretü'ş-Şuarâ'sında, Hz. Peygamberin aslında şiiri kötü bir iş ve şâirleri de onu dile getirenler olarak kınamadığını belirtir ve "O'nun avucu Kur'ân cevheriyle dolu; parmağı şiire bulaşmamıştır. Halkın, bu iki cevher aynı madenden midir diye düşünmemeleri için parmağı şiire bulaşmamıştır" mealinde Farsça bir şiir alıntılar.[42]

Şâir ve şiirle ilgili düşünce ve tenkitlere rastladığımız bir diğer kaynak da divan dibaceleridir. Bu dibacelerde şiir ve sözden neyin anlaşılması veya neyin anlaşılmaması gerektiği, şâir ve şiirin İslâm'daki yerinin ne olduğu gibi meselelere çalışmamızda verdiğimiz ayet ve hadislerin yorumlanmasıyla değinilmektedir.[43] Bunların yanı sıra şâirler mesnevilerinde de bu konuya değinerek görüşlerini ifade edebilmektedirler. Örneğin Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk'ta "Sözün Gerekliliği; Sözün Gerekliliğinin Umumî Oluşu; Şâirliğin Mahiyeti Hakkında" gibi başlıklar açarak bu konudaki görüşlerini ifade ederek şiiri ilâhî bir hediye olarak tavsif etmiştir.[44]

Molla Câmî'nin Hayatı ve Eserleri[45]

Tam ismi Nûreddîn Abdurrahman b. Nizâmeddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî olan Mollâ Câmî, Nakşibendî tarikatına mensup İranlı âlim ve şâir bir zat olup 23 Şaban 817'de Horasan'ın Câm şehrinin Harcird kasabasında doğmuştur. İlk tahsiline babası Nizâmeddin Ahmed'in yanında başlayan Câmî, babası Herat'a gidip Nizamiye Medresesi'ne müderris olunca

---

[41] Ömer Tolgay, **Netayic el-Fünun**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.33.
[42] Mustafa İsen, **Latifî Tezkiresi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 7.
[43] Konuyla ilgili örnekler için bkz: Tahir Üzgör, **Türkçe Divan Dibaceleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
[44] Bu bölümlerin metni ve nesre çevirisi için bkz: Muhammet Nur Doğan, , **Hüsn ü Aşk**, 7. baskı, Yelkenli Yayınları, İstanbul 2011, s. 176-186..
[45] Molla Câmî'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", **DİA,** C. VII, Ankara, 1994, 94-99.

(823/ 1420) öğrenimini orada sürdürdü. Devrinin meşhur âlimlerinden ders aldıktan sonra Uluğ Bey zamanında büyük bir ilim merkezi haline gelen Semerkant'a giderek orada dokuz yıl kalır ve keskin zekâsıyla herkesin hayranlığını kazanır. Genç yaşta döneminin bütün ilimlerine vâkıf olmasına rağmen bu ilimler Câmî'yi tatmin etmez ve Semerkant dönüşünde Nakşibendî şeyhlerinden Sadeddîn-i Kâşgarî'ye intisap eder. Onun vefatından sonra halefi Hâce Ubeydullah Ahrâr'a bağlanır. Eserlerinde her fırsatta Ubeydullah Ahrâr'ı öven Câmî ölümünde de (895/1490) uzunca bir mersiye kaleme alır. Bâbür'e muamma ile ilgili bir eserini ithaf eden Câmî, daha sonra Sultan Ebû Said döneminde (1451-1468) ilk divanını tertip edip bazı tasavvufî risaleler kaleme aldı. Onun sanat hayatının, ilmî ve manevî otoritesinin zirvede olduğu yıllar Hüseyin Baykara dönemidir (1470-1505). Bütün sultanların ve saray ileri gelenlerinin kendisine sonsuz hürmeti olmasına rağmen hiçbir zaman hükümdarlara hoş görünmeye çalışmamıştır. Câmî, ilim ve sanat hâmisi Hüseyin Baykara gibi hükümdarları övmekle birlikte asla aşırılığa kaçmamış, methettiği kişileri hayra teşvik edici ve eğitici bir üslûp kullanmıştır. Sultan Hüseyin Baykara da kendi devrinin âlim ve şâirlerini anlattığı risalesinde Câmî'den büyük bir övgüyle bahseder. Câmî sadece Mâverâünnehir ve Horasan'da değil Hindistan'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir alanda sultanların, âlimlerin ve şâirlerin saygısını kazanmıştır. Nitekim Fâtih Sultan Mehmed, Câmî'yi hacdan dönerken İstanbul'a davet etmek için Hoca Atâullah Kirmânî'yi 5000 altın hediye ile Haleb'e gönderdiyse de Kirmânî varmadan az önce Câmî oradan ayrılmış olduğundan bu davet gerçekleşmemiştir. Fâtih ikinci defa yine değerli hediyelerle Câmî'ye bir elçi gönderip ondan kelâmcılar, felsefeciler ve mutasavvıfların görüşlerini mukayese eden bir eser yazmasını istemiş, bunun üzerine Câmî ed-Dürretü'l-fâhire adlı eserini kaleme almış, ancak eser kendisine sunulmak üzere gönderildiğinde Fâtih vefat etmişti. Câmî'nin divanında Fâtih Sultan Mehmed'in fetihlerini anlatan mesnevi tarzında bir şiiri yer almaktadır.

Herat'ta Sultan Hüseyin Baykara'nın kendisi için yaptırdığı medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okutan Molla Câmî, 18 Muharrem 898/9 Kasım 1492 cuma günü Herat'ta vefat etti. Cenazesi, başta Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevâî olmak üzere devrin bütün ileri gelenlerinin iştirakiyle kaldırıldı ve şeyhi Sadeddîn-i Kâşgarî'nin kabrinin yanına defnedildi. Ali Şîr Nevâî, Câmî'nin vefatından sonra terkib-i bend tarzında uzun bir mersiye yazmış ve hayatına dair Hamsetü'l-mütehayyirîn adlı bir eser kaleme almıştır.

Fars şiirinin üstatlarının sonuncusu sayılan Câmî'nin "Hint üslûbu" (sebk-i Hindî) diye anılan şiir akımının ilk öncülerinden biri olduğu ileri

sürülmektedir. Câmî'nin başlıca edebî eserleri Farsça olup bunlar daha sağlığında bütün Türk âlemine yayılmış, o devrin âlim ve şâirlerinin ilgisini çekmiştir. Önemli eserlerinin Türkçe'ye çevrilmiş olması[46] onun Türk edebiyatı üzerindeki tesirini de göstermektedir.

Kaynaklarda Câmî'nin Farsça ve Arapça kırk beşin üzerinde eseri bulunduğu zikredilmektedir. Müstakil mesnevileri dışındaki şiirlerini üç divanda toplayan Câmî, Ali Şîr Nevâî'nin arzusu üzerine bu divanların her birini yazıldıkları dönemleri belirtecek şekilde adlandırmış, birincisine daha uzun olmak üzere her üç divana birer mukaddime yazmıştır. Bu mukaddimelerde nesir ve şiir halinde ifade edilen sözün öneminden bahsederek nesir yazarlığı gibi şâirliğin de asla vazgeçilmesi mümkün olmayan işlerden biri olduğunu söylemiş, şiir ve edebiyatın değerini ayet ve hadislerden deliller getirmek suretiyle ispata çalışmıştır. Fâtihatü'ş-şebâb adını verdiği ilk divanı 884 (1479) yılında tertip edilmiş olup gençlik yıllarına ait şiirlerini, ertesi yıl düzenlediği Vâsıtatü'l-Akd adlı divanı orta yaş şiirlerini ihtiva eder. Hâtimetü'l-hayât adıyla 896 (1491) yılında düzenlediği üçüncü divanı ise yaşlılık dönemi manzumelerinden oluşmaktadır.

Câmî'nin Divanları dışında kalan eserleri içinde de birkaç tanesi çok meşhur olmuştur. Bunlardan *Heft Evreng* Câmî'nin Silsiletü'z-zeheb, Selâmân ü Ebsâl, Tuhfetü'l-ahrâr, Subhatü'l-ebrâr, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Hırednâme-i İskenderî adlı yedi mesnevisinden oluşan bir eserdir. *Nefehâtü'l-üns* ise Câmî'nin, erkek ve kadın büyük sûfîlerin hal tercümeleriyle tasavvufî terimlerin açıklamalarını ihtiva eden en önemli eseridir. Birçok yazma nüshası bulunan eser Türkçe'ye de Lâmiî Çelebi tarafından çeşitli ilâvelerle tercüme edilmiştir.[47]

Revnakü'ş-Şuarâ

[46] Molla Câmî'nin Türkçeye şerh ve tercüme edilen eserleri için bkz: Sadık Yazar, **Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011, s. 477-478; 497-499; 631-633; 679-684; 849-854.

[47] Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, **Nefehatü'l-üns: Evliya Menkıbeleri** (tercüme eden: Lâmi'î Çelebi), Marifet Yayınları, İstanbul, 1995.

Revnakü'ş-Şuarâ, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde TY. 1953 numarada bulunmaktadır. Sondaki birkaç yaprağının nemlenmesinden dolayı bazı yerleri silinmişse de eser, sağlam ve okunur durumdadır. Talik hatla yazılan 30 varaklık Revnakü'ş-Şuarâ'da asıl metin olan Farsça kısımlar ve açıklaması yapılacak olan kelimeler kırmızı, diğer bölümler ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Eser baş tarafta yer alan çift sütunluk manzum girişi dışında tek sütun halinde yazılmış olup sayfalardaki metinler yaldızlı kenarlıklarla çerçeve içine alınmıştır. Revnakü'ş-Şuarâ, kitabın sonunda verilen bilgilere göre Ali Revnakî isimli birisi tarafından H.1053/M.1643-44 yılında kaleme alınmıştır. Yazar, gerek eserin başındaki manzum girişte gerekse de kitabın sonundaki hatime ve dua bölümünde kendisinin kadı olduğunu söylemektedir. Bunun dışında eserden hareketle Ali Revnakî hakkında bir şey söylemek mümkün değildir. Tarihî kaynaklarda da farklı yüzyıllarda yaşayan Revnak veya Revnakî mahlaslı birçok şâir olmasına rağmen 17. yüzyılda yaşayan Revnak veya Revnakî mahlaslı bir şâire rastlanmamıştır.

Yukarıda da vurguladığımız üzere, Revnakü'ş-Şuarâ Molla Câmî'nin birinci divanının mukaddimesinin Türkçe tercümesidir. Yazar da bu duruma eserinde "Tuḫfe bir tercüm'itdüm anı faḳīr" ifadesiyle işaret etmektedir. Fakat Revnakî eserinin başında birinci divanın mukaddimesinin ilk cümlesini değil de ikinci divanın mukaddimesinin ilk cümlesini tercüme eder. Fakat bu ilk cümleden sonra tekrar birinci divanının mukaddimesine dönen Revnakî hiçbir cümleyi atlamadan bu mukaddimeyi tercüme eder. Eserin başında şârih Ali Revnakî, manzum bir giriş yaparak kendisi ve eserin içeriği hakkında bilgi vermektedir. Aruzun "feilâtün mefâilün feilün" kalıbıyla yazılan bu bölüm aşağıda verilmiştir:

Ḥamdulillāh Ḫālıḳu'l-insān
K'eyledi şākirīne ḫalḳ-ı cinān

Bād-ı dāyim ṣalāt-i lā-tuḥṣā
Be-Muḥammed ü āl-i o bādā

Perveriş itdi çün dil ü cānı
Rīze-i nān-ı āl-i ʿOṣmānī

Ḳıblegāh-ı cihān idi o ḫarīm
…… fīhī maḳām-ı İbrāhīm

İdelüm padişāha ḫayr duʿā
Ceʿalallāhu mülkuhu ebedā

Bu penāha sen ol ilāhī penāh
Çār eṭrafa cān gibidür o şāh

Eyle ey ḫāme naḳş-ı Behzādı
Daḫi ẕikr eyle nām-ı üstadı

Ṣadr-ı Rūm aʿnī efḍal-i fużelā
Be-hüner bihter ez heme ʿulemā

ʿÖmr-i vey yā ilāhī efzūn bād
Devleteş ez ḫisāb bīrūn bād

İtdi emr-i Ḫudā beni ḳāḍī
Oldı ḫükm-i ḳażāya dil rāżī

ʿAlem oldı elümde çünki ḳalem
Geldi iḳlīm-i maʿnā żabṭa o dem

Nāy-ı ḫāmeyle olıcaḳ dem-sāz
Oldı her bir …… naġme-nüvāz

Yazduġı oldı bir kitāb ammâ
Virdi nām aňa **Revnaḳu'ş-Şuʿarā**

Ne hünerdür bu öyle olsa hüner
Ki anı şāh-ı cihana ʿarż ideler

Eylerise taʿalluḳ-ı nażarı
Revnak-efzā ider bu muḫtaṣarı

Şiʿr ḫaḳḳında ḫażret-i Cāmī
Söze bu resme virdi encāmı

İtdi keyfiyyetin anuň taḫḳīḳ
Oldı her bir kelāmı cām-ı raḫīḳ

…… muḫkem
Līkī āvered ber-zebān-ı ʿAcem

Tuḫfe bir tercüm'itdüm anı faḳīr
Gerçi kim tuḫfetü'l-faḳīr ḫaḳīr

Var ise sözlerümde ḫabṭ u ḫaṭā
Anı setr eylesün ġıṭā-i ʿaṭā

Neʿam mā ḳāle İbn-i ʿAbbās
Evvelü'n-nâsi evle'n-nâs

Çeşm-dârem zi-faẓl-i ehl-i hüner
Ki bā-ṣalāḫ-efkend-i naẓar

Eserin yazıldığı 1643-44 yıllarında Osmanlı tahtında Sultan İbrahim oturduğu için padişah övgüsünde yazılan "Ḳıblegāh-ı cihān idi o ḫarīm / …… fīhī maḳām-ı İbrāhīm" beytinde Kur'ân'dan alıntılanan فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ[48] ayetiyle buna işaret edilmektedir.

Revnakü'ş-Şuarâ, bir tercümeden ziyade klasik şerh eserlerinin genel özelliklerini yansıtmaktadır. Eserde Molla Câmî'nin mukaddimesinden alınan cümleler, kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Revnakî, cümlelerin tercümelerini yapmadan önce her kelimeyi tahlil etmektedir. Bazen kelimelerin anlamlarının tek tek verilmesiyle yetinilirken bazen de terim özelliği gösteren kelimelerin ayrıntılı açıklamalarına girilmekte, meşhur belâgatçilerin ve dilcilerin tarifleri yanında ayet ve hadislerden de örnekler verilmektedir. Eserde genel olarak mukaddimede kilit noktada olan kelimelerin açıklaması yapıldıktan sonra cümlelerden çıkarılabilecek genel anlamın izah edilmesi yolu seçilmiş olmakla birlikte bazen ana metnin tüm cümleleri bazen de önemli kısımları açıklanmıştır. Aşağıda Revnakü'ş-Şuarâ'dan seçilen ve bahsettiğimiz bu hususların tümüne örnek olan kısa bir bölüm verilmiştir:

لذّت یافته کان مائدهٔ شعرا بصلای انّ من الشعر الحکمهٔ بر کنار آن مائده نشانده"

مائده *'Arabīdür. Ḫān-ı ārāste ma'nāsına ya'nī içinde ṭa'ām olan sofra ve muṭlaḳa sofrada isti'māl olınur. 'Arabīde ḫānuň kesriyle ḫivān dirler*

[48] **Orada** (Beytullah'da) açık beyyineler, **Hz.İbrâhîm'in makamı vardır** (Âli İmrân:97)

Fārisīde ḫānuň żammıyla ḫān dirler. حکمۀ *Aṣlda ṭoġrı söze dirler. Şāriḫ-i Mutavvel Ḫasan Çelebi* الحکمۀ علم الاشیاء علی ما هی علیه فی نفس الامر والعمل علی وفق الصواب *ile ta'rīf itmişdür. Ammā ıṣṭılāḥda her nesnenüň ḫāṣiyyesine vuḳūfa dirler.*[49] و لقد آتینا لقمن الحکمۀ *āyetinde vāḳı'a olan ḫikmet bu ma'nāyadur. ṭab'-ı müstaḳīmi olana maḫfī degüldür ki hadīṣde olan ḫikmetüň sevḳi ma'nā-yı evvel üzerinedür. Ya'nī şi'r mā'idesi şāmil olduġı me'ānī ki leziz ni'metler gibidür. Ol ni'metlerüň lezzetini bulanları*[50] انّ من الشعر الحکمۀ *ṣalāsıyla ol sofranuň kenārına ol oturtmuşdur. Ṣallallāhu 'aleyhi ve 'alā ālihi ve aṣḥābi-hi ve a'vānihi (7a).*

Revnakü'ş-Şuarâ genel olarak bu düzen üzerinde ilerlediği halde bazı bölümlerde Molla Câmî'nin ifadelerinin Türkçeye tercüme edilmiş şekillerinin verilmesiyle yetinilmiştir. Aşağıda hem bu hususu hem de asıl olarak şiirin İslâma uygun olup olmadığı konusunda yazılmış olan bu mukaddime ve Türkçe tercümesinde konuya nasıl yaklaşıldığını örneklemek için Molla Câmî'nin uzun bir cümlesiyle Ali Revnakî'nin tercümesi verilmiştir:

هر چند که قادر حکیم جلّ ذکره در آیۀ الشعراء یتبعهم الغاون الم ترانّهم فی کلّ واد یهیمون شعرارا که سباحان بحر شعرند جمع ساتخه و کمند لام استغراق در کردن انداخته کاه در غرقاب بیحد و غایت غوایت می اندازد و کاه تشنه لب در وادیهاء حیرت و ضلالت سرکشته می سازد و امّا بسیاری از ایشان بواسطۀ صلاح و عمل و صدق ایمان در زورق امان الاّ الذین امنوا و عملواالصالحات نشته اند وبوسیلۀ بادبان واذکروالله کثیرا بساحل خلاص و ناصیت نجات پیوسته

غوایت *kanā'at vezni üzere azgınlıḳdur. Ve maḫfī olmaya ki baḫruň şi're iżāfeti ve kemend-i lām-ı istiġrāḳuň gerden-i şu'arāya atılması ve lafẓ-ı istiġrāḳuň bu maḫalde vuḳū'ı leṭāfetden ḫālī degüldür. Ya'nī her çend ki Ḳādir-i Ḫakīm celle żikruhu* الشعراء یتبعهم الغاون الم ترانّهم فی کلّ واد یهیمون *āyet-i kerīmesinde şi'r deryāsınuň yüzgecleri olan şu'arāyı cem' itmişdür. Gāh olur ki bī-ḥadd ü bī-ġāyet azgınlık girdābına ilḳā ider ve gāh olur ki ṣusız ḫayret ve ḍalālet derelerinde mütehayyir düzer ya'nī ḳılur. Ammā ṭavāif-i şu'arādan çün vardur ki ṣalāḫ u 'amel vāsıṭasıyla ve ṣıdḳ u īmān rābıṭasıyla zevraḳında oturmaġla zikr olunan fırḳa-i vālihden müstesnā olmuşlardur. Ve daḫi* واذکروالله کثیرا *bādbānı vesīlesiyle ḫalāṣ yaḳasına ve necat ṭarafına düşmüşlerdür. Ḫülāṣa-i*

[49] Andolsun, biz Lokmân'a hikmet verdik. (Lokman Sûresi:12)
[50] Şiirde hikmet vardır

kelām budur ki ḫażret-i şeyḫüň murādı ṣalāḫ ile ārāste ve ṣıdḳ u īmānla pirāste şu'arā zümresi الشعراء يتبعهم الغاون *āyetinden* الأ الذين امنوا و عملواالصالحات *āyetiyle istiṯnādur. vallāhu a'lem (10b-11a).*

Revnakü'ş-Şuarâ'da çalışmamızın başında verdiğimiz ayet ve hadislerin tümü geçmektedir. Daha doğrusu, Molla Câmî şiir ve şâirle ilgili ayet ve hadislerin tümünü ele alarak bunların nasıl anlaşılması gerektiğini açıklamıştır. Revnakü'ş-Şuarâ'da ise eserin şerhe yakın şekilde tercüme edilmesi özelliğinden dolayı Molla Câmî'nin genel ifadelerle verdiği bazı ayet ve hadislerin arka planına inilmekte ve daha ayrıntılı açıklamalara girilmektedir. Örneğin Molla Câmî'nin ele aldığı "Şurası muhakkak ki beyanda sihir vardır"[51] hadisinin neden söylendiği konusundaki uzun rivayet Revnakü'ş-Şuarâ'da izah edilerek verilmiştir. Bu bölüm aşağıya aynen alınmıştır:

Nūr-ı maḫż-ı ilāhī ḫażret-i Resūlullāh meclisi-şerīfine ḫāżır olanlar 'Amr bin el-Ehtem ve Zeberḳān bin Zeyd ve Ḳays bin 'Āsım lākin Ḳays dāḫil-i muṣāḫabet olmamaḳ ile 'addolunmazsa muḳaddem būs-i ḳadem-i Resūlullāh iden fuṣaḫādan iki adam dinilen rivāyetle tev'em olur. Ḫażret-i Ṣallallāhu te'āla 'aleyhi 'Amrdan Zeberḳānı su'āl buyurduḳlarında 'Amr böyle cevāb virmiş ki مطاع فى ادنيه شديد العارضه مانع لماوراء ظهره ʿAmruň sözlerinüň her biri z̲ü'l-vecheyndür. Medḫ ü z̲emmi müşʿirdür. مطاع فى ادنيه muṭlaḳ meṭāʿ irādesiyle medḫdür. Ḳarībleriyle ḳayddan murād küllügünde ḫorosdur dimek ise z̲emdür. شديد العارضه yaʿnī .... جيّد dimek ise medihdür ʿārıża-i insān olan fiʿl-i ḳubh dimek ise z̲emdür. مانع لماوراء ظهره yaʿnī ardında olan ʿaskeri zulümden menʿ maʿnāsına ise mediḫdür ve illa ماوراء ظهر dan zevc murād olınursa z̲emdür. Zeberḳān daḫi يا رسول الله انه ليعلم منى اكثر هذا و لكنّه حسدنى didükde ʿAmr dimiş ki انه لزم المردۀ ضيق العطن احمق الوالد لئيم الحال والله يا رسول الله ما كذبت فى

[51] Bu hadisin asıl metni şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.s)'e Zeberkan ibn Bedr ile Amr ibn el-Ehtem geldiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) Amr'a, "Zeberkan'ı bana tanıt!" dedi. Bunun üzerine Amr şöyle dedi: "O, meclisi içinde saygı görür, gücü kuvveti yerindedir, arkasına sığınanı himaye eder." Bunun üzerine Zeberkan: "Vallahi o, benim kendisinden daha üstün olduğumu biliyor" dedi. Bunun üzerine Amr, şöyle dedi: "Onun kişiliği zayıf, sabırsız, babası ahmak ve dayısı kötü bir adamdır. Ya Resûlallah, onun hakkındaki bu iki sözümde de doğru söyledim. Çünkü o beni razı etti, ben de onun hakkında bildiklerimin en güzelini söyledim; beni kızdırdı, ben de ikinci kez, onun hakkında bildiklerimin en kötüsünü söyledim. (Müslim, Cum´a, 47 (2/594).)

الاولی و لقد صدقت فی الاخرۀ ولکنی رجل رضیت فقلت احسن ما علمت و سخطت فقلت افسح م وجدت فقال علیه السلام ان من البیان لسحرا ya'ni ba'żı beyan siḩr 'ameli gibi 'amel ider. Ma'nā-yı siḩr bāṭılı ṣūret-i ḫaḳda iżhārdur ve ma'nā-yı beyan fesahat ve belāġatüň ictimā'ı ve zekā'-i ḳalbdür. Şi're teşbih sāmi'a ḫiddet-i 'amel itdügünden ötürü ve ḳalbüň anı serī'an ḳabūli içündür.(6a-6b)"

Molla Camî'nin mukaddimesinin sonunda kendisi, mahlası ve eseri yazdığı tarih hakkında verdiği bilgiler de Revnakü'ş-Şuarâ'da bulunmakta olup çalışmamızın başında Molla Câmî'nin hayatı hakında verdiğimiz bilgilerle bu bölümdeki bilgiler uyuşmaktadır. Molla Câmî, eseri kaç yılında yazdığını açık bir şekilde söylemek yerine bunu bir muammâda belirtmeyi uygun görmüştür. Ali Revnakî de bu muammâyı çözerek Molla Câmî'nin bu divan mukaddimesini H.884 yılında kaleme aldığını söylemektedir. Bu çözüm, Molla Câmî'nin tarihî kaynaklarda eseri yazdığı söylenen tarihle uyuşmaktadır. Aşağıda bu muammâ ve çözümü bulunmaktadır.

با دل کفتم که ای بصفا کشته سمر
هستی صدف پراز کهر چیست خبر
از کوهر سال نظم این عقد درر
بر روی صدف نهاد کبدان کهر

mu'ammā bir kelāmdur ki esmādan bir isim üzere īmā ṭarīḳiyle delālet eyleye ki ġālibü'l-kiyāse olan kimesne anuň ṣıḩḩatine cāzim ola. سمر *ḫikāyet ve dāstān ma'nāsınadur.* عقد *kesr-i 'ayn ve sükûn-ı ḳāfla ḳılāde ma'nāsınadur ki Türkīde aňa boġmaḳ dirler. Ṣadef üzere ḳonılan güherden murād noḳṭadur ki ol taḳdīrce ḍād olur sekiz yüzdür. Dāl dört ve fā seksendür. Sekiz yüz seksen dört olur. Ol zaman da Hicret-i Nebevīyyenüň ol miḳdārı idi.*

Molla Câmî, Revnakü'ş-Şuarâ'da tercüme edilen cümlelerinden anlaşıldığı kadarıyla İslâmın şiire karşı olmadığını, aksine Hazret-i Peygamberin hadislerinin iyi ve faydalı şiiri teşvik edici mahiyette olduğunu savunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı ayetlerde şiirin kötülendiği şeklindeki yorumlara da karşı çıkarak aslında bu tür ifadelerin başka amaçlarla Kur'ân'da yer aldığını ifade etmektedir. Ona göre Kur'ân-ı Kerîm'in Yâsin sûresinde geçen "Biz, o Peygamber'e şiir öğretmedik. Bu, ona yaraşmaz da. O(na verdiğimiz) ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır. *(Yasin 65)*" âyetinde şiir kötülenmemekte, bu ayetle münafıkların "o bir şâirdir, söyledikleri de şiirdir"

şeklindeki sözleri reddedilmektedir. Çalışmamızın başında Arapların şâirlerin cin ve periler tarafından kandırılan veya kötü ahlak sahibi kimseler oldukları şeklindeki inançlarından bahsedilmişti. Molla Câmî çalışmamızda da alıntıladığımız Şuarâ Suresi 224-227.[52] ayetlerde geçen "*Ancak iman edip iyi ameller işleyenler, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesna;*" ifadesini örnek vererek iyi ve faydalı şiirin de olabileceğini savunmaktadır.

Revnakü'ş-Şuarâ Mollâ Câmî gibi İslâm dünyasını etkilemiş büyük bir şâir ve mutasavvıfın şiir hakkındaki düşüncelerini şerhe benzer bir tercüme metodu çerçevesinde sunmaktadır. Yukarıda vurguladığımız gibi, metinde geçen önemli kelime ve terimlerin de ayrıntılı bir şekilde izah edilmesi Revnakü'ş-Şuarâ'nın araştırmacılar için değerini artırmaktadır. Bu eserin tam metni yakın bir zamanda, tarafımızdan yayınlanacaktır. Bu şekilde hem Mollâ Câmî'nin Divan mukaddimesinde yer alan şiir hakkındaki düşüncelerinin 17. Yüzyıl Türkçesine tercümesi hem de Türk Tercüme Edebiyatının bir örneği olan Revnakü'ş-Şuarâ günümüz araştırmacılarının dikkatine sunulacaktır.

[52] Şâirler(e gelince), onlara da sapıklar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak iman edip iyi ameller işleyenler, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar müstesna; haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akibete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.

KAYNAKLAR

CANAN, İbrahim, **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

ÇETİN ,Nihat M., "Şiir" **İslam Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, c.11, İstanbul,1970.

DOĞAN, Muhammet Nur, , **Hüsn ü Aşk**, 7. baskı, Yelkenli Yayınları, İstanbul 2011.

DURMUŞ, İsmail, "Şiir", **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları, c.39, İstanbul, 2010, s.144-154.

Ebussuud Efendi; **İrşad-ı Akl-ı Selim İla Mezaya-yı Kitabi'l-Kerim** (çev. Ali Akın), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007.

Fahreddin Er-Razî; **Tefsir-i Kebîr: Mefatihu'l-Gayb** (çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru), Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.

İbn-i Kesir; **Hadislerle Kuran-ı Kerim Tefsiri** (çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1993.

İSEN, Mustafa, **Latifî Tezkiresi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

KARAARSLAN, Nasuhi Ünal, "Şâir", **DİA,** Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010 s.298-301.

Muhammed Ali Es-Sabunî, **Safvetü't-Tefâsir** (terc. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz), C.4, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

OKUMUŞ, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", **DİA,** C. VII, Ankara, 1994, 94-98.

SARMIŞ, İbrahim, "İslâm'ın Şiire Bakışı", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1990, S.3.

TOLGAY, Ömer, **Netayic el-Fünun**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

TURGAY, Nurettin, "İslam Kültüründe Şiir", **Diyanet İlmî Dergi**, 2004, C.40, S.1.

ULUDAĞ, Süleyman; KARA, Mustafa, **Nefehatü'l-üns: Evliya Menkıbeleri** (tercüme eden: Lâmi'î Çelebi), Marifet Yayınları, İstanbul, 1995.

ÜZGÖR, Tahir, **Türkçe Divan Dibaceleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

YAZAR, Sadık, **Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Yenda Yayınları, C. 6, İstanbul, 2001.